

деятельности и класификация вопросов школьников начальной школы с позиций дидактики, а также механизмы усложнения вопросительной деятельности в том числе используя методику ромашки Блума.

Ключевые слова: сократовский диалог, эвристический диалог, эвристическая деятельность, диалогическое взаимодействие, функции вопроса, цели вопроса, виды вопросов, ромашка вопросов Блума.

SUMMARY

Krivshenko L. Primary school learners' questions as the central point of a successful dialogue activity.

The article includes a short analysis of the investigations of V. Andreev, A. Maslow, C. Rogers, V. Sukhomlynskiy, A. Khutorskiy, M. Lazarev, P. Kapterev, A. Korol, V. Sokolov and other scholars. They define a dialogue activity as an important mechanism of pupils' search for new questions and concentrate their attention on the development of pupils' creative abilities in the process of heuristic education.

The article deals with the problems of the heuristic and dialogue connections between the past and the present. It reveals one of the ways of teaching primary pupils dialogue interaction through inquiry activity while creating problem situations. The optimal conditions and mechanisms of how pupils' engagement in solving heuristic tasks can be promoted are studied.

On the basis of the analysis of scientific investigations of heuristic dialogue interaction the functions and goals of a question are defined.

The article reveals the general algorithm of the organization of creative heuristic activity, the classification of primary pupils' questions from the perspective of didactics and the mechanisms of interrogative activity complication, including the application of B. Bloom's taxonomy method. The pupils study questions which gradually become more complicated in separate learning groups on the basis of the analysis of belles-letters and official texts' samples written by famous scientists and writers. It is necessary for learners to ask exhausting questions about the plot and the structure of the texts and to find answers to these questions. These learning steps are supported by dialogue interaction with the classmates and teachers, who correct the results of cognitive efforts by counter-questions and who create favourable conditions for the pupils to correct their own mistakes and enlarge their knowledge.

Having defined specific features and didactic perspectives of heuristic learning and heuristic dialogue, as one of its parts, we conclude that pupils' ability to ask questions is important for successful dialogue interaction during the lesson and for the development of learners' cognitive skills.

Thus, the article reveals the experience of organization of primary school learners' dialogue activity in small groups and pays attention to the application of the most frequently used interactive forms and methods of teaching.

Key words: heuristic dialogue, Socrates' dialogue, heuristic activity, dialogue interaction, the functions of a question, the aims of a question, B. Bloom's taxonomy of questions.

УДК 37.04:17.022.1:371.315.6

М. О. Лазарєв

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ І ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ЕВРИСТИЧНІЙ ОСВІТІ

Творчі й духовні цінності гуманістичної освітньої парадигми стають визначальними принципами евристичної освіти. Такими принципами є суб'єктність,

автономність, розкріпаченість, креативність і реальна, а не декларована самостійність особистості. Дослідження виявило, що учень (студент) в евристичній освіті набуває вмінь розуміти не тільки загальний сенс життя (необхідність власної творчої самореалізації), але й сенс окремої, свідомо обраної справи, спрямованої на створення значимого освітнього продукту. Евристична система навчання та спілкування допомагає прискорити формування важливих пізнавально-творчих умінь, особистісно-діалогового стилю взаємин і поведінки різних осіб за рахунок широкого впровадження в навчально-виховний процес таких методів, як система евристичних запитань, евристична бесіда, дискусія, диспут, презентація та захист власних навчальних і виховних проєктів тощо.

Ключові слова: *сенс життя, творча самореалізація, творчі і духовні цінності, евристична освіта, освітній продукт, особистісно-діалоговий стиль.*

Постановка проблеми. Людство на зламі двох тисячоліть переживає глибоку цивілізаційну кризу. Вона зумовлена, передусім, невідповідністю між темпами розвитку матеріальної та духовної культури. Деградація людського духу (зростання агресії, жорстокості, злочинності, наркоманії, алкоголізму) – найгостріша з глобальних проблем сьогодення. У такій ситуації велике значення мають зусилля міжнародних організацій, культурного й освітнього товариства в пошуках спротиву й подолання глобальної кризи новітніх часів. Варто підкреслити значну роль у таких зусиллях сучасної інноваційної освіти, яка, безумовно, виходить на передній край у боротьбі зі спотворенням духовного життя людини й суспільства шляхом, передусім, ствердження в навчанні й вихованні найважливіших для наших сучасників гуманітарних цінностей.

Аналіз актуальних досліджень. Минулі десятиліття кінця ХХ – початку ХХІ століття були означені у філософській і психолого-педагогічній науці активними й успішними пошуками нових методологічних і теоретичних концепцій сучасної освіти, освіти безперечних технологічних досягнень і гострих цивілізаційних викликів та кризових явищ, пов'язаних із занепадом багатьох духовних цінностей і стратегічних орієнтирів людства. Варто насамперед відзначити критичне ставлення багатьох авторів філософських і педагогічних робіт до неконкретних, значною мірою ритуальних, підпорядкованих певним ідеологічним доктринам трактувань основних цілей і завдань освіти підростаючого покоління. Розкриваючи догматизм та ідеологічну упередженість таких визначень мети освіти, як «формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості» або «виховання комуністичної переконаності, відданості марксизму-ленінізму», зарубіжні й вітчизняні науковці (А. Маслоу, К. Роджерс, П. Фрейре, В. Сухомлинський, В. Андрущенко, В. Беспалько, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай та ін.) виявилися солідарними в тому, що конструювати інваріантну освітню мету варто згідно з відповідями на ключове запитання сенсу життя: «Для чого людину навчати й виховувати?» Сучасні філософська та психолого-педагогічна

науки дійшли важливого й життєдайного для освіти висновку: якщо сенс існування кожної людини полягає в його найбільш повній життєвій самореалізації, то й загальна інваріантна мета освіти має орієнтуватися, передусім, на продуктивне сприяння самореалізації сутнісних життєвих сил людини (А. Маслоу, Б. Гершунський, В. Лозова, Л. Рибалко, А. Хуторської). Саме такий ціннісно-смысловий підхід ліг в основу провідної мети освіти більшості цивілізованих держав і знайшов своє відображення в Національній доктрині розвитку освіти України до 2025 року [1]. Проведене дослідження й ґрунтується на визнанні того, що творча самореалізація особистості, будучи сенсом її життя, стала провідною метою освіти. Разом з тим, виявилися не до кінця дослідженими можливості інноваційної, особистісно спрямованої евристичної освіти у сприянні самореалізаторським зусиллям особистості.

Тому **метою** даної статті стало з'ясування умов і способів евристичного навчання й виховання, які суттєво впливають на процес самореалізації життєво необхідних для особистості гуманітарних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Згідно означеної мети дослідницька робота була спрямована на побудову інноваційної евристичної освіти таким чином, щоб вона суттєво впливала на процес творчої та духовної самореалізації (як мети освіти) студентів і школярів, щоб у їхньому світогляді, поведінці, діяльності стверджувалися важливі гуманітарні цінності Людини та Людства – Мир, Добро, Краса, Свобода, Дружба, Толерантність, Патріотизм, Рівноправність, Самостійність, Творча праця й Гуманна взаємодія, мотивація та спроможність постійно створювати особистісно значимі духовні й матеріальні освітні продукти.

20 листопада 1989 р. 44-та сесія Генеральної Асамблеї ООН прийняла «Конвенцію про права дитини», яка ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. У Конвенції визнано, що освіта «має бути спрямована на розвиток особи, талантів і розумових та фізичних здібностей дитини в їх якнайповнішому обсязі; підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними та релігійними групами; виховання поваги до навколишньої природи». У зв'язку з міжнародними і вітчизняними документами про освіту на перший план у гармонійному розвитку особистості ставиться мета забезпечення у виховному процесі найповнішої **життєвої самореалізації**. Повнота такої самореалізації означає максимально можливу користь, яку може принести особистість суспільству та самій собі, її реальний внесок у збагачення матеріальних і духовних цінностей людства, що продовжує життя духовного «Я» людини навіть після фізичної смерті. Людина – найвища цінність; Батьківщина – наріжний камінь того, що єднає тисячі поколінь етносу в єдине ціле; Сім'я – природне середовище розвитку людини,

основа її духовності; Праця – основа людського життя; Знання – багатство особистості, надія народу на виживання; Земля – спільний дім, батьківщина всього людства, цілісного і неподільного; Мир – головна умова існування Землі, Батьківщини, Сім'ї, Людини.

Головною метою державної політики в освіті проголошено створення необхідних умов для розвитку та творчої й духовної самореалізації кожного громадянина України протягом життя. Уперше освітня політика держави стала чітко детермінованою цивілізаційними процесами, які відбуваються в Європі та прогресивній світовій спільноті. Це відповідає відкритій філософською та психолого-педагогічною науками закономірності, що розвиток психіки людини, у тому числі її здібності, уміння, творчий і професійний потенціал, має соціальну природу і, насамперед, залежить від соціально-економічних, педагогічних і психологічних умов для самореалізації творчого потенціалу особистості. У той же час *самореалізація – це усвідомлений виконавчо-результативний процес саморозвитку (самоосвіти, самовиховання, саморегуляції, самооцінки).* У навчально-виховному процесі самореалізація нами розглядається в основному як створення зовнішніх і внутрішніх освітніх продуктів. Відбувається самореалізація як практичний, продуктивний процес уже на основі підготовчої, мобілізуючої роботи самоактуалізації, і ці тісно пов'язані внутрішні процеси являють собою по суті цілісний зв'язок у ході самобудівництва й саморозвитку особистості. Тому не випадково у вітчизняній педагогіці процеси самореалізації та самовиховання (самовдосконалення) розглядаються як практично тотожні. По суті теорія самореалізації (К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Бернс) суттєво збагачує споріднену з нею теорію самовиховання, яка виникла значно раніше, і сьогодні потребує нових ідей і технологій.

У результаті проведених разом із викладачами й аспірантами досліджень ми зважилися виокремити найбільш важливі духовні цінності особистості, які можна успішно формувати в певних умовах інноваційної евристичної освіти. Основна цінність для такої освіти – це учень чи студент як суб'єкт життя, як вільна й духовна особистість з її невичерпними можливостями в саморозвитку, самоствердженні, самореалізації. Прибічники гуманістичної освітньої парадигми на просторах її теоретичних і практичних варіантів, погоджуючись, як правило, із засадничими принципами й положеннями означеної парадигми, ведуть свій творчий пошук змісту, способів, засобів виховання й навчання, спрямованих на творчу самореалізацію сутнісних сил як учня, так і педагога.

Базові цінності гуманістичної освітньої парадигми стають визначальними принципами евристичного навчання й виховання, – це суб'єктність, автономність, розкріпаченість, креативність і реальна, а не декларована самостійність особистості, ствердження продуктивної

міжособистісної діалогової взаємодії всіх освітніх суб'єктів. Насамперед це достатнє розуміння особистістю *смислу (сенсу) життя* як космічного й земного призначення залишити по собі значущий внесок свого «Я» в життя нинішніх і прийдешніх поколінь. Конкретизуючи це кардинальне положення на рівні окремих видів діяльності учнів, студентів, учителя, ми переконалися, що має бути наявним для кожного не тільки загальний сенс життя (якнайповніша життєва самореалізація), але й *сенс окремої, свідомо обраної учнем чи студентом справи* як конкретного внеску у своє сьогорднішнє «Я» і певний мікросоціум. Вагомий для будь-якої людини сенс конкретної праці та її результату з'являється в тому разі, якщо і робота, і її результат (продукт) стають свідомо та глибоко значимими для хлопчика й дівчинки, юнака й дорослої людини. Евристична освіта створює такі умови, надаючи будь-якому суб'єкту освіти вільно обирати і вид освітнього продукту (як мети конкретної діяльності), і способи його створення, і людські й технічні ресурси для продуктивної взаємодії та взаємодопомоги.

Самореалізації в інноваційній освіті допомагає також наявність *індивідуальної траєкторії самозростання* як потреби самоздійснення своїх задатків і здібностей, плану конкретних дій сьогордні й у подальшому в системі активної – пізнавальної, комунікативної, трудової, естетичної, фізичної – діяльності різного рівня – від наслідувально-репродуктивного до конструктивного й креативного;

Евристична освіта вимагає наявності системи (комплексу) усвідомлених власних духовних цінностей як провідної частини переконань, що включають синтез Знання й Віри; Надії та Любові; Добра, Істини та Краси, а також реалізації духовних цінностей у судженнях, діях, поведінці, стосунках.

Щоб успішно реалізувати означені цінності в життєву практику, евристична освіта включає у свою структуру таке ціннісне придбання людства як *творча діяльність* усіх суб'єктів освітнього процесу. Філософи, психологи, педагоги визначають творчість як одну з найважливіших гуманітарних цінностей і родову властивість людини, домінанту її трудової навчальної, художньої, наукової, комунікативної діяльності. Творчість – це діяльність зі створення нових особистісно й соціально значимих матеріальних і духовних цінностей. Справжній педагогічний процес неможливий без творчої діяльності вчителя й учнів. Творчість в евристичній освіті – не ozdoba, не прикраса, не виняткова частина, а обов'язкова й незамінна складова будь-якої педагогічної діяльності. Педагогічна творчість специфічна тим, що об'єктом і результатом її є не образ, не механізм, не конструкція, а жива особистість. Її основним продуктом є створення нового не за межами «я», а в самому собі, тобто успішна самореалізація сутнісних сил особистості – основної мети сучасної освіти. Процесуально-технологічна сутність педагогічної творчості – це свідоме й добре мотивоване розв'язання незліченої кількості навчальних і виховних задач. Процес їх розв'язання, як

правило, адекватний будь-якій дослідницькій роботі із самостійним визначенням проблеми, мети, завдань, способів їх розв'язання за допомогою освоєних методів і механізмів евристичної діяльності. Творчість у евристичній освіті набуває потужних можливостей. Новизну й цінність для побудови системи евристичного навчання являють теоретичні й методичні розробки *нормативної* пізнавально-творчої діяльності, «що здійснюється на осмисленому рівні планомірним шляхом і творчо – методом руху від абстрактного до конкретного. Нормативна творча діяльність протиставляється творчій діяльності методом спроб і помилок на неусвідомленому рівні, емпіричним шляхом» [8]. Така діяльність спрямована на детальне освоєння й застосування у процесі пошуку незнайомого механізмів і прийомів евристичної діяльності – аналіз через синтез, асоціативний механізм, механізми взаємодії інтуїтивного й логічного, система евристичних запитань тощо.

Евристичне навчання робить первинними ті цілі та задачі, які студенти й учні ставлять перед собою. Роль педагога – допомогти їм в осмисленні й формулюванні своїх цілей, забезпечити наступний супровід діяльності для їх досягнення [10, 55]. Крім принципу особистісного цілепокладання, в евристичному навчанні стверджується принцип первинності освітньої продукції учня (студента) і принцип продуктивності навчання: головним орієнтиром навчання є особистісне освітнє прирощення учня (студента), яке складається з його внутрішніх і зовнішніх освітніх продуктів навчальної діяльності. Тому успішність самореалізації визначається конкретними творчими продуктами цього процесу – зовнішніми (підготовлені розповіді, доповіді, твори, реферати, вірші, виступи, статті, створені пристрої, проекти тощо) і внутрішніми (розвинені творчі мотиви, здібності, уміння, цінності тощо). Основною умовою успішної самореалізації сутнісних сил людини можна вважати слідом за Л. Толстим, А. Маслоу, К. Роджерсом її творчу діяльність як найбільш бажану для неї та, безумовно, найбільш продуктивну [6; 7].

Реально здійснена в евристичній освіті творчість розвиває вищі здібності людини – уяву, кмітливість, натхнення, критичність, прогностичне мислення, захопленість працею. Авторитарна школа, навпаки, на думку того ж Л. Толстого, старанно й уперто розвиває насамперед напівтваринні якості – слухняність, напругу, страх, тривожність.

Проведені кафедрою педагогічної творчості та освітніх технологій СумДПУ імені А. С. Макаренка дослідження виявили нові дидактичні можливості евристичної освіти, пов'язані з формуванням важливих ціннісних орієнтацій учнів.

Освіта стає справді евристичною та результативною за головної умови – досягнення пізнавально-творчої, доброзичливої, майстерної взаємодії наставника й учнів, викладача та студентів. А це реально, якщо насамперед

педагог оволодіє такою цінністю свого професіоналізму, як культура сучасного цивілізованого й гуманістичного діалогу, подолає основну біду діалогу традиційного, коли запитує педагог, а студенти й учні приречені тільки відповідати, не маючи ні прав, ні вмінь самим ставити власні запитання. Наші дослідження, роботи науковців і вчителів (В. Лозова, К. Лазарева, І. Проценко, Т. Плохута, Л. Крившенко) безперечно доводять необхідність суттєво вдосконалювати діалог з учнями та студентами насамперед за рахунок освоєння останніми основ запитальної діяльності (бажань та вмінь ставити пізнавальні запитання на всіх етапах навчання, конструювати за допомогою системи запитань необхідні освітні продукти, створювати серію запитань для успіху дискусій, диспутів, діагностики результатів діяльності. Сьогодні у складному, суперечливому світі ризиків і непередбачуваного майбутнього будь-яку складну й значиму для нас проблему в побуті, виробництві, освіті можна вирішити лише за допомогою постановки системи сутнісних запитань (достатніх за кількісними та якісними показниками) як пускового механізму для успішного виявлення суперечностей і їх подальшого розв'язання у процесі активної діалогової взаємодії зацікавлених осіб.

Виявлено, що за сприятливих педагогічних умов (мотивації до постановки запитань, освоєння типових запитань до певних текстів, надання ініціативи учням і студентам постійно використовувати логічний ряд запитань для побудови описів, оповідань, творів та інших навчальних продуктів) більшість учнів і студентів із великим бажанням і достатньою швидкістю оволодівають способами сучасного діалогу та його основою – власними вміннями правильно запитувати й відповідати. Якщо на початку здійсненого експерименту лише 18,5% дітей початкових класів змогли адекватно сформулювати свої запитання до основних характеристик указаних текстів, то під час виконання заключної контрольної роботи вже 84% школярів спромоглися без помилок відобразити в поставлених запитаннях усі сутнісні особливості запропонованих текстових матеріалів, продемонструвавши високий і достатній рівень володіння вміннями оперативно та правильно добирати потрібні запитальні слова й речення [5].

Випробувана в експерименті дидактична модель формування професійно-творчих умінь майбутнього педагога за допомогою евристичного діалогу та його основи – вмілої запитальної діяльності – підтвердила припущення про те, що оволодіння професійно-творчими вміннями виявляється успішним, якщо забезпечити: а) готовність викладачів вищої школи до евристичної діалогової взаємодії на всіх етапах навчального процесу; б) систематичне навчання студентів компетентної, гуманістичної діалогової діяльності (запитальної, інтерактивної, дискусійної, діагностичної) для розв'язання значущих для них евристичних завдань; в) активне й систематичне використання евристичного діалогу у вищій школі під час

створення освітніх продуктів – основного результату навчальної діяльності та професійної самореалізації майбутніх педагогів.

Таким чином, з'ясовано нові конструктивні та процесуальні потенції навчального діалогу, який із застосуванням евристичних механізмів можна будувати з більш активним залученням різних форм запитальної діяльності, навчаючи школярів ставити цілу систему пізнавальних запитань і за їх допомогою не тільки більш глибоко освоювати таїни наукової інформації, але й навчатися більш толерантно та поважно спілкуватися з товаришами й опонентами, за допомогою стрункої системи запитань створювати й захищати власні освітні продукти. Евристична система навчання та спілкування допомагає прискорити формування **особистісно-діалогового стилю взаємин і поведінки** різних за темпераментом і характером осіб за рахунок, зокрема, широкого впровадження в навчально-виховний процес таких евристично-діалогових методів, як евристична бесіда, дискусія, диспут, захист власних навчальних і виховних проєктів тощо. Такий стиль, уперше досліджений нами, є ядром комунікативної культури вчителя, відзначається множенням особистісного підходу до людини на творчі здібності й уміння вести гуманістичний і конструктивний діалог з учнями, колегами, батьками, будь-якою людиною, будь-якою аудиторією з додержанням вимог підкресленої уваги й поваги до співрозмовника.

Як підтверджують дослідження, сучасні вимоги евристичної, гуманної педагогіки повертають на провідні позиції **сильне, добре, яскраве й гуманне слово педагога** як непересічну цінність потужного впливу на духовне та творче зростання молоді генерачії. Сьогодні переважають наукові дані про те, що такі стани, як заздрість, злість, жадібність, жорстокість, агресивність, проявлені у вербальній і невербальній формах, сприяють виділенню на рівні речовини, інформації, енергії таких отруйних утворень, які руйнують гуманістичний і творчий потенціал особистості, благородство й доброту людей, ведуть до катастроф, у тому числі й глобальних, до небезпечних захворювань, до кровопролитних воєн. І, навпаки, слова та жести прихильності, доброзичливості до людей і довкілля, доброта, радість, ніжне, турботливе ставлення до них, захопленість творчою працею сприяють істотному оздоровленню й розвитку психічної та соматичної (тілесної) структур людини, зростанню духовно-творчого потенціалу особистості. На нашу думку, перетворювальна й розвивальна сила лаконічних і яскравих словесних партій можлива лише в акорді з такими найважливішими людськими якостями, як розвинена духовна, інтелектуальна, комунікативна, фізична культура особистості, її вольова цілеспрямованість, адекватна самооцінка досягнень і недоліків.

Висновки та подальші перспективи наукових розвідок. Проведені дослідження дають підстави розглядати евристичну (евристично-

модульну) технологію навчання й виховання як найбільш продуктивну й перспективну для активного формування гуманітарних цінностей людини з таких суттєвих причин.

По-перше, евристичне навчання спрямовано на самостійне, мотивоване й творче здобування, перетворення й використання особистістю знань, навичок та вмінь; така особистість, завдяки здобутому власному теоретичному й емпіричному досвіду, зможе швидко адаптуватись у сучасному складному та неоднозначному життєвому просторі, сформулювати стабільні здібності самостійно розв'язувати найскладніші професійні й життєтворчі завдання.

По-друге, евристична освіта має різні види та ввібрала найкращі, апробовані досягнення проблемного, розвивального, проектного, діалогового, дослідницького навчання, інтегрувавши їхні характеристики в новий креативний вид діяльності особистісно зорієнтованого й одночасно продуктивного характеру.

По-третє, евристичне навчання цілком прийнятне дитячій природі, під силу учням різного віку, відповідає меті та змісту освоюваних дисциплін; за своїм сильним збудливим і розвиваючим розумові сили впливом, є одним з головних чинників для виконання основної місії – справжньої освіти підростаючої генерації, успішної самореалізації її творчого потенціалу.

Нарешті, евристична освіта та її складова – евристичне навчання – формує таку важливу особистісну цінність, як академічна свобода, постійно надаючи учням і студентам вільно й самостійно обирати вид і тему роботи, способи діяльності, право в узгоджених межах удосконалювати створений освітній продукт і захищати досягнуті результати.

Саме остання із зазначених якостей евристичної освіти перспективна для подальших досліджень, щоб виявити межі академічних свобод, розкрити діалектичні зв'язки свободи й відповідальності особистості у справді новій, демократичній школі з гуманістичними та творчими технологіями освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти. – Освіта. – 2002. – № 26. – 24.04 – 1.05.
2. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1988. – 240 с.
3. Громова Н. В. Творча самореалізація старшокласників в евристичному навчанні предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. В. Громова – Харків, ХНПУ, 2010. – 20 с.
4. Добрянський Ігор. Сучасні тенденції розвитку вищої школи: соціокультурний, регіональний та особистісний аспекти / Ігор Добрянський // Вища школа. – 2004. – № 1. – С. 26–27.
5. Лазарев М. О. Творча самореалізація особистості вчителя, студента, учня в людино-центрованій евристичній освіті / М. О. Лазарев // Професійно-творча самореалізація майбутнього педагога в інноваційній освіті : монографія. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 69–111.

6. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу. – Киев-Донецк : Институт психологии Украины, 1994. – 52 с.

7. Rogers C. A theory of therapy, personality and interpersonal relationship, as developed in client – centered framework / C. Rogers // Psychology: A Study of a Science. – 1959. – Vol. 3.

8. Тряпицына А. А. Организация творческой учебно-познавательной деятельности школьников / А. А. Тряпицына. – Ленинград : Ленинградский государственный педагогический институт имени А. И. Герцена, 1989. – 92 с.

9. Фрейд Пауло. Педагогіка свободи: демократія і громадянська мужність / Пауло Фрейд. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 124 с.

10. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

РЕЗЮМЕ

Лазарев Н. Е. Самореализация творческих и духовных ценностей личности в эвристическом образовании.

Творческие и духовные ценности гуманистической образовательной парадигмы становятся определяющими принципами эвристического образования. Такими принципами являются субъектность, автономность, раскрепощенность, креативность и реальная, а не декларируемая самостоятельность личности. Исследование выявило, что учащийся (студент) в эвристическом образовании приобретает умения понимать не только общий смысл жизни (необходимость собственной творческой самореализации), но и смысл отдельного, сознательно избранного дела, направленного на создание значимого образовательного продукта. Эвристическая система обучения и общения помогает ускорить формирование важных познавательно-творческих умений, личностно-диалогового стиля взаимоотношений и поведения разных лиц за счет широкого внедрения в учебно-воспитательный процесс таких методов, как система эвристических вопросов, эвристическая беседа, дискуссия, диспут, презентация и защита собственных учебных и воспитательных проектов.

Ключевые слова: *смысл жизни, творческая самореализация, творческие и духовные ценности, эвристическое образование, образовательный продукт, личностно-диалоговый стиль.*

SUMMARY

Lazarev M. Self-realization of creative and spiritual personal values in the heuristic education.

The main educational aim of state policy in developed countries is the creation of the necessary conditions for the development of creative and spiritual values and a citizen's self-realization during life. That's why the possibilities of modern heuristic education are investigating. The pupil (student) as the subject of life and as a free and spiritual individuality with his endless possibilities in self-development and self-realization is put into the center of the educational process. The basic values of humanistic educational paradigm are becoming crucial principles of heuristic education and upbringing. They are subjectiveness, autonomy, liberation, creativity and real, not declaring independence of personality, cultivation of productive interpersonal dialogue interaction of all educational subjects. A real pedagogical process is impossible without creative teachers and students' activity. Creativity in the heuristic education is not adornment, not decoration, not an exceptional part; it's a compulsory and an indispensable component of any activity. Pedagogical creativity is specific because the object and the result of it is not an image, not a mechanism, not a design, but a living person. Its main product is new in itself, that is successful self-realization of personal essential forces as the primary purpose of education.

The research has discovered that a pupil (student) must understand not only the overall meaning of life (the need for own creative self-realization), but also the meaning of the individual, consciously chosen case as a specific contribution in its today's «I» and a certain micro-world. This sense is appeared if both the work and the result (product) become consciously and deeply meaningful for boys and girls, young and adult. Heuristic education creates such conditions, providing to any subject of education freely elect the kind of educational product (as the purpose of a particular activity), the ways of its creation and human and technical resources for productive interaction. Heuristic system of teaching and communication helps to speed up the forming of such spiritual value as a student-dialogue style of individual relationships and behavior different in temperament and character especially if there is a wide introduction of techniques in educational process like a set of heuristic questions, a heuristic conversation, a discussion, a debate, a presentation and a defense of their own training and educational projects. This style was first investigated by us, and it is the core of the spiritual culture of the educator and the sign of multiplying personal approach to human creativity and skill to lead a humanist and a constructive dialogue with any man.

Key words: *the sense of life, creative self-realization, creative and spiritual values, heuristic education, an educational product, a personal and dialogue style.*

УДК 371

І. С. Лопатинська

Криворізька гімназія № 95

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГІМНАЗІЇ ДО СТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНО СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

У статті визначено сутність поняття «готовність вчителя до створення емоційно сприятливого середовища» в учнівському колективі, розкрито специфіку та структуру формування готовності вчителів гімназії до створення емоційно сприятливого середовища. А також конкретизовано показники та критерії готовності, особистісні якості вчителя – професіонала до створення емоційно сприятливого середовища для кожного учня в колективі. У статті встановлено та обґрунтовано рівні сформованості (низький, середній та високий) готовності вчителя гімназії до створення емоційно сприятливого середовища.

Ключові слова: *готовність, готовність вчителя до створення емоційно сприятливого середовища, показники готовності, критерії готовності, особистісні якості вчителя, емоційно сприятливе середовище, учнівський колектив, учитель-професіонал.*

Постановка проблеми. Соціальне значення вчителя полягає в ефективному впливі на згуртування учнівського колективу як важливого чинника розвитку особистості учнів, впливу на процес становлення особистості гімназиста. Слово й дія вчителя, зроблений ним вибір способів вирішення ситуацій в учнівському колективі завжди повинні відповідати етичним нормам і цінностям у суспільстві.

Досвід роботи в гімназії та аналіз суджень самих учителів змушує зробити висновок, що рівень їх готовності до створення емоційно сприятливого середовища, методичного мислення й методичної культури залишають бажати кращого. Систематична та цілеспрямована підготовка допомагає вчителю позбутися застарілих поглядів, робить його